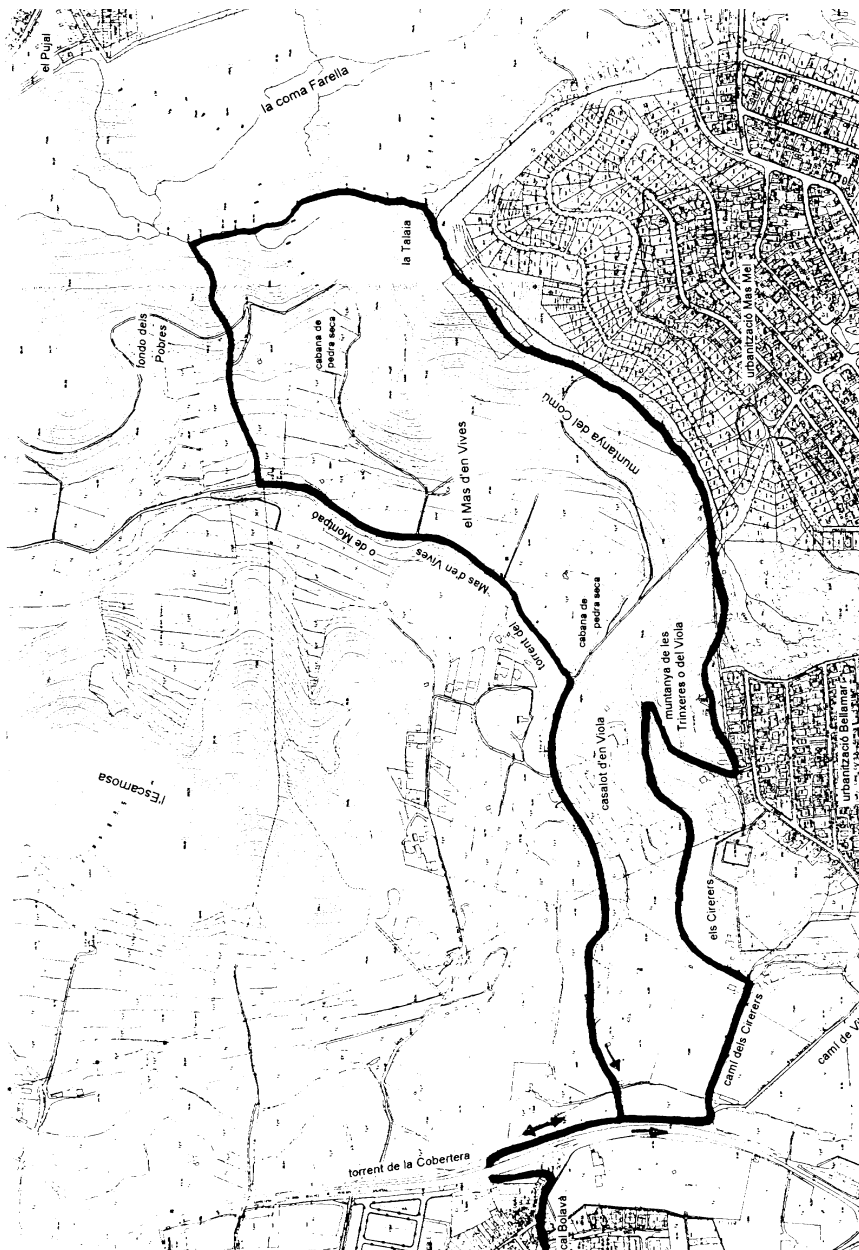

PLÀNOL DE L'ITINERARI

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Sortim de Cal Bolavà pel tram final del carrer del Pou. Passat l'antic escorçador, baixem per l'esquerra i passem per sota de la carretera de Bellvei, recentment ampliada i reforçada. Després del pont, tombem a la dreta i continuem caminant. Deixem a la nostra esquerra el camí del Mas d'en Vives, pel qual tornarem després, i seguim tot recte. Pel proper trencall a l'esquerra, creuem el torrent fins a trobar una cruïlla, on hi ha una quadra de cavalls. Des d'aquí surten dos camins: l'històric camí de Vilanova, per la dreta, i el dels Cirerers, per l'esquerra. Agafem aquest darrer i, al cap d'uns 50 metres, just al davant d'una casa, agafem el trencall de l'esquerra, vorejant un camp. D'aquesta manera entrem al fondo del Mas d'en Vives que formen, a l'esquerra, la muntanya de l'Escarnosa (128 m) i, a la dreta, una serra formada pels turons del Viola o de les Trinxeres (78 m), la Talaia (132 m), el Pujal (166 m) i la Granja (176 m).

El camí que seguim s'endinsa per un bosc i puja suaument per la falda de la muntanya de les Trinxeres. Just quan el camí fa un tomb molt pronunciat passem molt a prop del casalot del Viola. Un cop arribats a dalt del turó, on hi ha l'antena de Calafell Ràdio, baixem per un camí pedregós en direcció oest fins a un collet, des del qual podem veure una bona vista de tota la costa.

A partir d'aquí, hem de continuar caminant en direcció a llevant per un camí carener que és el límit d'una franja de terreny de propietat municipal: la muntanya del Comú. La vista a banda i banda és magnífica. A l'interior de la vall, tot el fondo del Mas d'en Vives, els conreus, d'oliveres, garrofers i vinya, les terrasses o parades fetes de marges de pedra seca. Al fons, en una privilegiada situació si no fos per la moderna autopista que l'amenaça, el mas de l'Espasa. També tenim una vista destacable del nucli de Calafell i el seu castell. Abans de la forta pujada final al cim de la Talaia, trobem una cruïlla de camins, que baixen pels dos vessants de la carena. Nosaltres agafem el que puja fort, tot recte, i, després de superar un turonet a mig camí amb pins, arribem al cim de la Talaia, el punt més alt del nostre recorregut (132 m). Al cim hi ha les restes d'una torre de base el·líptica. Des d'aquí es pot veure la coma Farella i la partida i la masia del mateix nom, actualment enrunada. També tenim una esplèndida vista de Segur, de les urbanitzacions Mas Mel i l'Estany i de la Platja de Calafell. Cap a ponent, podem albirar la punta de la Galera, de Torredembarra, i, entremig, la punta Palomera (o el Cupot), on actualment hi ha la urbanització Roc de Sant Gaietà. A través dels pins, cap a llevant, podem entreveure el cim del Pujal (166 m), coronat per una antena, a l'altra banda del qual s'estén el nucli de Segur de Calafell. I cap a l'interior, destaca el massís del Montmell, el punt més alt de la comarca (861 m).

Abandonem aquest esplèndid mirador i baixem per un corriol molt marcat en direcció N, deixant a la nostra esquena el mar, primer de pendent fort i després, més planer. A l'esquerra podem veure els conreus i una barraca de pedra seca de planta circular; a la dreta, ens queda la coma Farella. Passem per una zona solitària, més feréstega i salvatge. Arribem a una cruïlla a sota mateix d'una torre elèctrica, d'on surten dos camins, un que puja directe cap al Pujal i l'altre que baixa fins a la vall. Agafem aquest darrer, dret i amb moltes pedres soltes, fins al fons de la vall. A la nostra dreta hi ha l'anomenat fondo dels Pobres.

Quan arribem al camí del Mas d'en Vives, girem a l'esquerra i seguim paral·lelament al torrent de Montpaó. Aquest camí, actualment encimentat a trossos, encara el franquegen marges de pedra seca que s'aguanten miraculosament. Just uns metres després, trobem un trencall a mà esquerra. Es tracta d'un camí ample i costerut obert modernament (però segurament seguint la línia d'un camí antic) que puja fins al collet pel qual hem passat abans. A la banda esquerra d'aquest camí, a pocs metres de la cruïlla, hi ha una barraca de pedra seca força ben conservada. Nosaltres seguim pel camí del Mas d'en Vives fins al paral·lel a la carretera i refem el recorregut del principi fins a Cal Bolavà.

Ajuntament de Calafell
Regidoria de Cultura

20 de gener de 2008

AUTORS DE LES FITXES:

Josep Manel Àlvarez de la Campa Fayos
Josep Pou Vallès
Lluís Tetas Palau

CAMINA QUE CONEIXERÀS

ITINERARIS PER CONÈIXER EL PATRIMONI
HISTÒRIC I NATURAL DE CALAFELL

ruta 1: LA MUNTANYA DEL COMÚ

LA TOPONÍMIA

La Cobertera. Amb aquest nom es coneixen la carretera de Calafell a Bellvei i el torrent que baixa paral·lelament fins a l'Estany. Podria ser que el nom es referís a la presència a l'indret d'un *cobert*, és a dir, un lloc d'abric, de defensa o de soplugi (potser la balma de la Graiera?).

El Mas d'en Vives. Amb aquest nom es coneixen el torrent i el fondo que ve de sota el mas de l'Espasa fins a ajuntar-se amb el de la Cobertera. També se'n diu així la gran partida de terra que travessa. Aquest nom és un misteri, ja que fins ara no s'ha documentat cap mas de cap Vives en aquesta zona. També es coneix com a torrent de Montpaó, prenent el nom del poblat medieval de més amunt. Normalment, els torrents i les rieres prenen el nom d'on vénen; els camins, en canvi, agafen el nom d'allà on van.

La muntanya del Comú. Es tracta d'una franja de terreny desigual de propietat municipal (o comunal, d'aquí ve el nom) que s'estén des de dalt de la muntanya de les Trinxeres fins al turó de la Talaia, i des de la carena, la qual fa de partió per la banda de mar, fins que s'acaba el pendent més abrupte, aproximadament. Localment es pronuncia [kúmu] en comptes de [kumú].

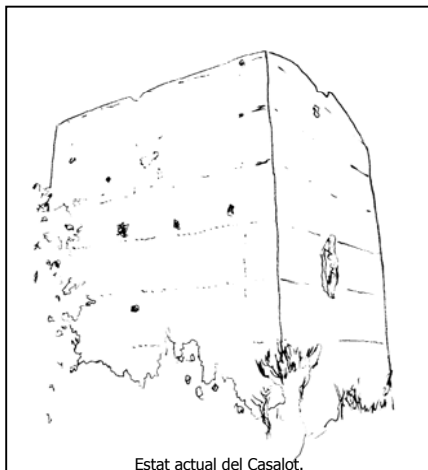
El mas de la Mel. El nom de la urbanització Mas Mel és una reducció del nom de l'antic *mas de la Mel* (documentat ja al 1708) i que ara ja no existeix. El nom li ve de la seva producció de mel. Pel davant hi passava l'antic camí de Vilanova, que era la sortida natural de Calafell, passant pel carrer del Pou. Aquesta via de comunicació va ser substituïda a principis del segle XX per l'actual carretera de la Santa Creu de Calafell o de Barcelona.

La Talaia. Aquest és el nom genuí d'un turó que alguns mapes anomenen *Graó*, nom que a Calafell és desconegut. El nom tradicional de *la Talaia* es repeteix per tota la geografia catalana i sempre correspon a un punt elevat. De fet, segons el diccionari, *talaia* ve de l'àrab (= *sentinella*) i vol dir "torre des d'on es pot observar mirant de lluny per donar avis del que hom hi descobreix".

La Comafarella. Nom format per les paraules *coma* (= *fondalada*) i *farella*. Aquest nom sembla un derivat de *farell*, o sigui, *far*. Podria ser que la torre de la Talaia servís antigament de far o es pensés que en devia servir i, a partir d'aquí, l'indret agafés el nom d'aquesta construcció. La coma Farella és la fondalada que hi ha entre el Pujal i la Talaia, que ha donat nom a la masia que hi ha (documentada ja al 1823, avui en ruïnes) i a la partida de terra del voltant. Per aquest motiu, de la Talaia també se'n diu a vegades la Comafarella. Localment es pronuncia [kumðfðréllð].

Altres noms d'indrets que trobem o que es divideixen al llarg del recorregut són la **muntanya de l'Escarnosa** (nom molt antic, del segle XV), de forma allargada que separa els torrents de la Cobertera i el del Mas d'en Vives; **el Pujal**, turó a continuació de la Talaia coronat per una antena; **el Pi de l'Àliga**, que és la partida de terra corresponent al vessant de l'Escarnosa que dóna al torrent per on passem; la partida i el **camí dels Cirerers**, que és el darrere de la muntanya de les Trinxeres; el **fondo dels Pobres**, a mà dreta del camí de baixada des de la coma Farella, etc.

CASALOT DEL VIOLA

Estat actual del Casalot.

Aquesta peculiar construcció ha estat objecte d'atenció per diversos estudiosos, que l'han interpretat de formes diferents. Primerament va ser considerat com un monument funerari romà. Posteriorment hi ha hagut qui l'ha volgut identificar amb una construcció d'origen àrab.

Els sondejos arqueològics duts a terme l'any 1998 van posar de manifest, però, que es tractava d'una construcció més moderna, del segle XVII.

El tipus de construcció, amb espitlleres per armes de foc, fa pensar que es tracta d'una construcció de caire defensiu. Cal, doncs, emmarcar la seva construcció en els conflictes bèl·lics que es succeïren en aquest segle. Entre els anys 1640 i 1652 Catalunya es va veure afectada per la Guerra dels Segadors,

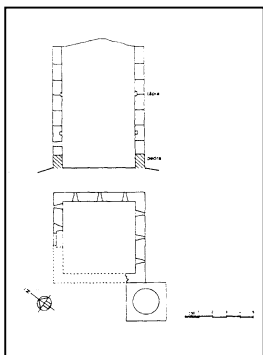
provocada per l'aixecament secessionista contra la monarquia hispànica dels Àustria.

Aquest conflicte va afectar durament Calafell. En aquells moments era un poble petit, format per unes 18 cases agrupades i uns quants masos dispersos, en total entre 100 i 150 persones.

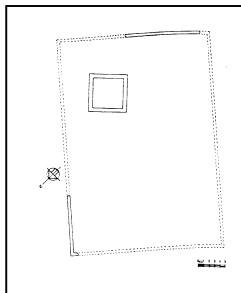
La construcció de l'edifici del Casalot del Viola sembla que correspon a aquest moment, tant per la cronologia com per la tipologia de la construcció. Es podria tractar d'un fortí fuseller, útil en guerres de moviments de petits escamots, amb cops de mà freqüents, línies incertes i inseguretat general. La tardor de l'any 1642, la cavalleria espanyola va saquejar el Vendrell. Després d'aquest fet, és lògic pensar que molts pobles aixequessin torres de vigilància i defensa.

Els torrents de Mas d'en Vives i el de Montpaó eren els camins naturals per comunicar Calafell amb l'interior; el camí de Bellvei per la Cobertera no existia, ja que es va obrir a finals del segle XIX; el camí al Vendrell pel coll de l'Argila, tampoc. Qualsevol exèrcit provinent de

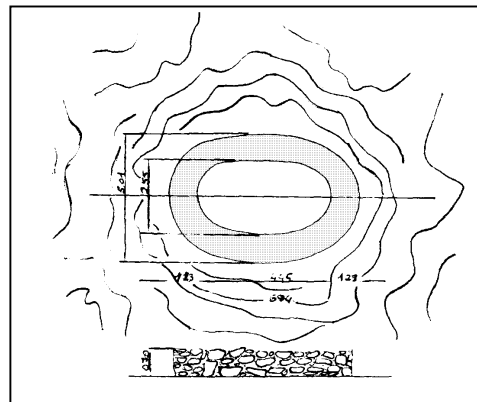
Tarragona tenia probablement dos camins: el de Torredembarra o el de mar. Un cop arribava al poble podia anar a l'interior per Montpaó o per Mas d'en Vives. D'aquí la necessitat de construir un fortí fuseller que serviria probablement de refugi de les forces irregulars de miquelets en cas d'atacs sobtats de la cavalleria espanyola.

Planta i secció de la torre i esquema del recinte.

TORRE DE LA TALAIA

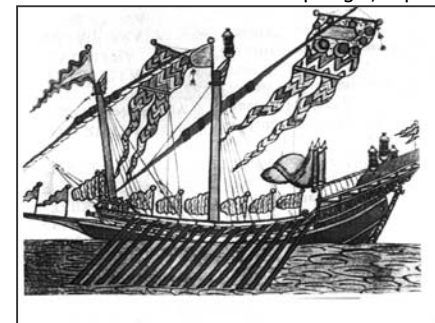
Planta i alçat de la torre, segons J. Santacana, R. Romeu i J. Garriga.

Al cim de la muntanya de la Talaia es troben les restes d'una torre el·líptica de 6,9 x 5 m aproximadament. Només se'n conserven els murs de fonamentació i el paviment del fons. Va ser construïda amb pedres lligades amb morter de calç i sorra.

Aquestes restes corresponien a una torre per vigilar la costa. La seva construcció podria remuntar-se a principis del segle XV. Es coneix una circular tramesa per la reina Violant de Bar, esposa del rei Joan I, al batlle de Cubelles, en la qual ordena *al nostre fidel batlle dels castells de la Geltrú i*

Cubelles que a causa dels atacs dels vaixells moros que continuen hostilitzant els mars de Catalunya es

fa necessari erigir fortaliseses ... per això volem, i a vós expressament us ho manem, sota pena de 1.000 florins, que els dits homes del dit castell de Cubelles i de les quadres situades dins del seu terme els forceu a continuar les obres de fortificació... Per la seva tipologia, aquesta torre sembla pertànyer a aquest moment i segurament es va utilitzar fins al segle XVIII.

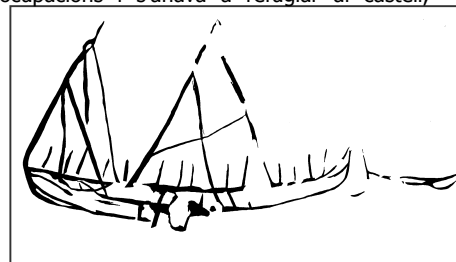

Miniatura d'una galera bastarda turca, com les utilitzades pels pirates que assolaven aquestes costes.

Els pirates es dedicaven, sobretot durant els segles XVI i XVII, a capturar naus mar endins o a fer incursions ràpides a la costa a la recerca de botí, que podia estar format per mercaderies o persones per ser venudes com a esclaus. Els atacs es produïen sobretot a la primavera i l'estiu, quan les aigües estaven més calmades. Quan això succeïa, el vigia de la torre de guaita feia sonar els corns marins i, al poble, el campaner tocava un senyal que significava *Moros a la costa*. La gent deixava les seves ocupacions i s'anava a refugiar al castell,

únic lloc segur.

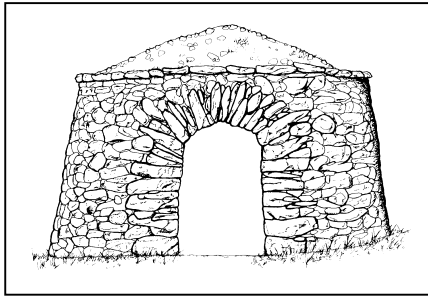
Algú que es va amagar dalt del castell es va entretenir a pintar i a esgrafiar els vaixells dels pirates que assolaven la costa. Aquest és el cas dels grafitos que encara es poden veure a la cisterna i a la cripta del castell.

Grafit amb la representació d'una nau pirata que es troba a la cisterna del castell de Calafell.

LES BARRAQUES DE PEDRA SECA

Aquestes singulars construccions farceixen el terme municipal de Calafell. Actualment en resten en peu, intactes o semideruïdes 23. Recentment, amb la construcció de l'autopista A-16 es va desmuntar, prèvia documentació arqueològica, la barraca de la partida de la Rafela.

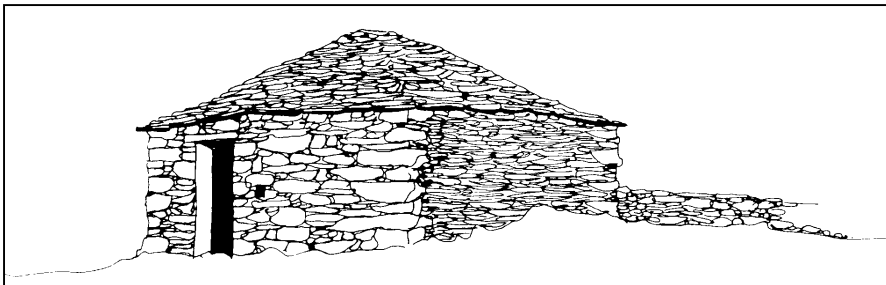
La barraca de la Rafela, avui desapareguda

La tècnica constructiva que s'utilitza és la pedra seca, unida en ocasions amb fang. Aquest tipus de tècnica es remunta a l'època neolítica i s'ha utilitzat fins aquest segle. La complexitat estriba en la construcció de la coberta, feta amb la tècnica de la falsa volta, consistent en anar col·locant fileres de pedres planes que sobrevoles cap a l'interior.

Aquesta tècnica es documenta ja a les tombes reials de Mesopotàmia i al tresor d'Atreu de Micenes. A Catalunya, alguns autors situen les primeres construccions d'aquest tipus al segle IX, a la conca del riu Gaià. A la comarca del

Penedès, sembla ser que es comencen a construir coincidint amb l'expansió del conreu de la vinya durant el segle XVIII i, sobretot, durant el segle XIX. És sobretot a finals d'aquest segle, quan la fil·loxera comença a atacar les vinyes franceses, que proliferen els camps de vinyes al país. Es talen boscos d'alzinars per aterrar les muntanyes i aprofitar fins el darrer racó de terra. Però la fil·loxera va arribar a les nostres terres uns anys més tard, afectant totes les vinyes, excepte les més properes a la platja i que eren les que produïen vi de menys qualitat. El motiu és que la fil·loxera és un àcar que es desplaça fent túnels per sota la terra, i a les zones arenoses no pot progressar. L'abandonament de les vinyes fa que el bosc torni a guanyar terreny, però ara es tracta d'un bosc de pi, arbre que es reproduïx més ràpidament que les alzines, restant aquestes en zones marginals.

Altres indrets de la Mediterrània on es troben barraques construïdes amb la mateixa tècnica són Còrsega, Sardenya o Creta. A Catalunya es troben a comarques on es cultiva la vinya, com el Tarragonès, l'Alt i el Baix Camp, el Bages, l'Anoia, la Conca de Barberà i les Garrigues, entre d'altres.

Barraca de pedra de Santu Petru di Tenda (Còrsega)

ELS CAMPS DE FRUITERS DE SECÀ

Els conreus d'arbres i arbusts de secà ocupen, encara avui, una gran extensió al terme municipal de Calafell. Es tracta de plantes llenyoses, que viuen molts anys, molt adaptades a les especials condicions del nostre lima mediterrani, que es caracteritza per una estació seca i càlida. Les principals espècies que s'han plantat són l'olivera (*Olea europaea*), el garrofer (*Ceratonia siliqua*), la vinya (*Vitis vinifera*) i l'ametller (*Prunus dulcis*).

Troblem aquestes plantacions a les zones planes del fons de les valls, però també a moltes de les vessants dels turons, en terrasses esglaonades construïdes amb murs de pedres.

Entre les plantes llenyoses, damunt d'un terreny generalment pedregós, es desenvolupen una gran quantitat d'espècies anuals que suporten remogudes periòdiques del sòl. Han de créixer i desenvolupar-se en un període relativament curt de temps, entre llaurada i

llaurada, sempre a l'espera d'alguna pluja que doni suficient aigua per poder créixer, florir i fructificar.

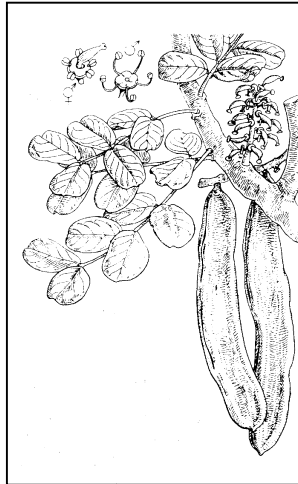
A la primavera, si aquesta és mínimament humida, aquests camps presenten un gran nombre d'espècies anuals. Entre elles destaca clarament la ravenissa blanca (*Diplotaxis eruroides*), la qual forma grans poblacions plenes de flors blanques, amb quatre pètals, que tenyeixen d'aquest color grans extensions de terreny. L'acompanyen també altres ravenisses, molt semblants, però de flors grogues, igualment amb quatre pètals (*Hirschfeldia incana*, *Erucastrum nasturtifolium*). Hi ha també diverses lleterasses (*Euphorbia sp.*) de flors petites i groguenques, i amb fulles i tiges de les quals, si les trenquem, en surten gotetes de color blanc. Hi són freqüents algunes margarides.

A l'acabament de la primavera, la manca de pluja i les altes temperatures assequen totes aquestes herbes. Només pocs dies després de les primeres tempestes pròpies de finals de l'estiu i de començament de la tardor, el terra entre els arbres i arbusts torna a agafar una coloració verda i es cobreix de vida. Però aquesta vegada, la composició florística és diferent. Hi continuem trobant ravenissa blanca i lletsons, però els acompanyen molts altres vegetals sense flors vistoses.

Ravenissa blanca (*Diplotaxis eruroides*) i detall d'un fragment de fruit seccionat.

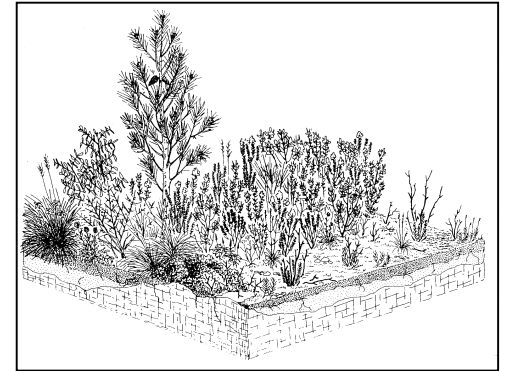
Quan arriba el fred, tot això va desapareixent. Hi resten molt poques flors. Tan sols aguanta la ravenissa blanca; però comencen a florir els boixacs de camp i les veròniques, com a preludi de la nova primavera.

Detall de les fulles, les flors i els fruits del garrofer.

LA BROLLA DE ROMANÍ

Les brolles són matollars no gaire densos d'aproximadament un metre d'alçada amb algun pi dispers (*Pinus halepensis*). Estan constituïts per arbusts petits, de fulles reduïdes, sovint linears i aromàtiques, adaptats a suportar la manca d'humitat pròpia del clima mediterrani. Les brolles són molt freqüents a totes les vessants dels turons del municipi, en llocs amb poc sòl, molt il·luminats i damunt de terreny calcarí. Possiblement, en l'actualitat constitueixen la comunitat vegetal més abundant. Sovint les trobem formant mosaic barrejades amb fragments de màquies i pradells rocosos.

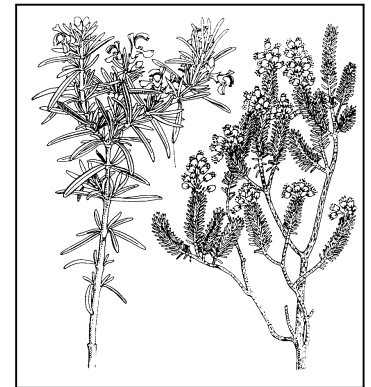
Esquema de la brolla de romaní i bruc d'hivern.

Hi trobem al llarg de tot l'any diverses espècies en flors, però és a finals de la tardor i al començament de l'hivern quan aquesta comunitat presenta la floració més important i vistosa. També a la primavera hi ha una segona floració, menys densa, però en la qual participen més vegetals.

Les plantes aromàtiques hi tenen un lloc destacat. La seva olor emana d'essències volàtils contingudes a les fulles, agradables per al nostre olfacte, però de gust repulsiu per als herbívors que intenten alimentar-se d'aquests vegetals. Aquestes substàncies, al costat de l'estructura de fulles i tiges, contribueixen que les brolles cremin fàcilment en els freqüents incendis que es produeixen a les nostres latituds. De totes maneres, després d'uns pocs anys d'una cremada, tornen a recuperar el seu aspecte anterior, més jove i renovat.

Entre la gran diversitat d'espècies arbustives que s'hi fan, més d'una trentena, destaquem les següents: la gatosa (*Ulex parviflorus*), molt ramificada i espinosa, que presenta moltíssimes flors grogues hivernals; el romaní (*Rosmarinus officinalis*) també és molt freqüent, amb fulles d'un aspecte i una aroma característics, i flors petites, bilabiades, de coloració pàl·lida; la foixarda (*Globularia alypum*), floreix a la tardor: és un arbust de fulles petites però no gaire estretes, i amb flors violàcies reunides en caps o capitols molt vistosos. El bruc d'hivern (*Erica multiflora*) pot assolir dos metres o més d'alçada, amb flors rosades molt petites i abundants que apareixen a la tardor. Les estepes, de floració primaveral, presenten un fullatge gros i arrugat, i unes flors també de certa mida, amb pètals arrugats i amb molts estams, que recorden a les roses. També cal referir-se a l'espigol o barballó (*Lavandula latifolia*), amb una aroma molt característica i flors lil·lenques petites.

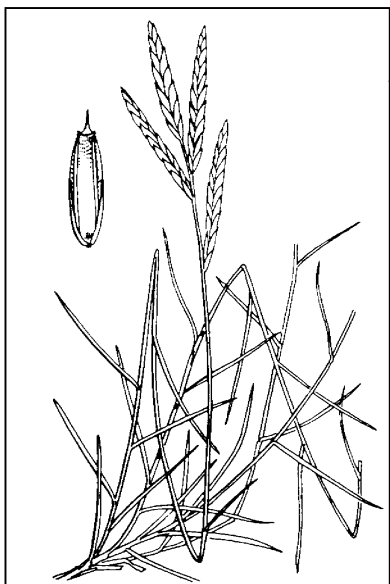
També hi ha un cert nombre de mates petites, d'un pam d'alçada. Destaquem la popular farigola (*Thymus vulgaris*), molt coneguda per les seves propietats medicinals. La pinya de Sant Joan (*Centaurea confera*) té inflorescències amples i inflades que recorden una pinya i el seu nom es refereix a l'època de l'any en què floreix.

Branques de romaní i de bruc d'hivern.

ELS PRATS AMB ESPÈCIES ANUALS

En aquells indrets amb poc sòl, on el continuat procés de l'erosió han deixat fragments de roques visibles, i l'aigua de pluja desapareix amb gran rapidesa, es desenvolupen prats especials, amb poques espècies perennes i molt rics en petites, i sovint rares, espècies anuals.

Aspecte del Ilistó

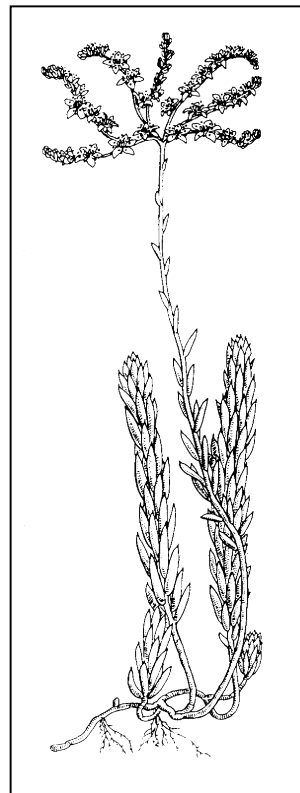
El Ilistó (*Brachypodium retusum*), molt ramificada i de fulles petites, primes i rígides, és generalment l'herba dominant. L'acompanyen, en indrets amb un gruix de la capa de terra més important, l'albellatge (*Hyparrhenia hirta*), més robusta, vermellenca i amb espigues en parelles, i, en llocs més ombrívols, el fenàs (*Brachypodium phoenicoides*), de fulles llargues i dures, de color verd clar.

Entre aquestes espècies es desenvolupen un gran nombre de petites plantetes que germinen a finals de l'hivern i floreixen a la primavera, quan encara el sòl conserva una mica d'humitat. També hi ha alguna planta bulbosa, entre elles, algunes

orquídies (*Ophrys* sp.) i els rars narcisos (*Narcissus* sp.). Una petita planta perenne que sempre és present és el crespinel (*Sedum sediforme*), un dels pocs vegetals amb fulles cilíndriques i suculentas que es desenvolupen a la nostra zona.

Quan arriba l'estiu, el terra s'asseca completament i desapareixen totes les plantes efímeres i bulboses. Les herbes perennes poden assecar-se parcialment.

Amb les pluges de la tardor, el Ilistó, l'albellatge i el fenàs creixen, es desenvolupen i omplen de verdor les seques vessants dels turons. En aquesta època, però, pràcticament no hi trobem espècies anuals, a causa de la proximitat del fred hivernal.

Crespinel més comú a Calafell

LES ROQUES CALCÀRIES

La muntanya del Comú es troba situada a prop de l'extrem meridional de la serralada Litoral, sistema muntanyenc paral·lel al mar que comprèn també els massissos de Garraf, Ordal, Collserola i del Maresme. A la nostra zona les roques més abundants són les anomenades calcàries formades quasi íntegrament per carbonat càlcic (CaCO_3).

Les roques calcàries de la muntanya del Comú són compactes, de color gris i molt homogènies. Si les observem bé apreciarem l'existència de petites i poc definides restes fòssils, com per exemple fragments de closques molt trencats i difícils d'extreure de les roques.

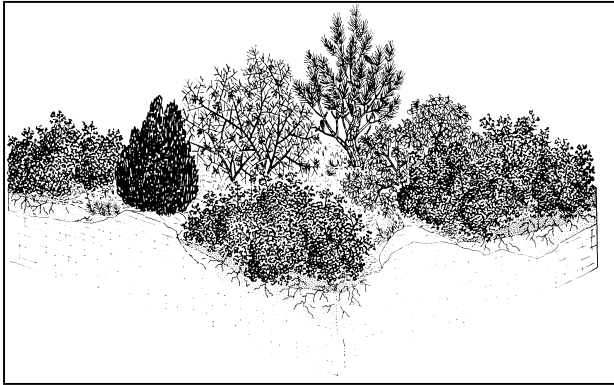
Aquest material es va endurir a partir de sediments dipositats en aigües marines de poca fondària, fa més de 100 milions d'anys, al període Cretàcic de l'era Secundària, quan el nostre planeta estava poblat d'enormes dinosaures. Uns 50 milions d'anys després, quan Europa i Àfrica van començar a apropar-se, i al mateix temps que es van formar els Pirineus, la serralada Litoral també va emergir, juntament amb aquestes roques.

Si observem el terreny, apreciarem nombroses esquerdes, roques amb superfícies irregularment dibuixades i moltes pedres més petites. Tot això ho han produït les arrels de les plantes i també l'aigua de pluja, la qual és capaç de dissoldre químicament els carbonats de la roca, i produeix el típic relleu càrstic que apareix. Entre les esquerdes també veurem petits cristalls blanquinosos del mineral calcita (CaCO_3), dipositats per cristallització dels carbonats que l'aigua de pluja portava en dissolució.

Hi ha zones en què es veuen clapes de terra vermella. Es tracta de les restes de l'antic sòl que devia cobrir la muntanya abans de l'erosió provocada pels nombrosos incendis que periòdicament es produeixen durant els darrers centenars o milers d'anys. Abans, la muntanya devia estar coberta per boscos d'alzines carrasques i pins blancs amb una gran riquesa en flora i fauna.

LA MÀQUIA D'OLIVERA I MARGALLÓ (1)

El seu aspecte és el d'un bosc no gaire compacte amb un gran recobriment arbustiu, amb fulles petites i perennes (esclerofil·les). La màquia constitueixen la formació vegetal més important a bona part de les terres properes al mar de la regió mediterrània.

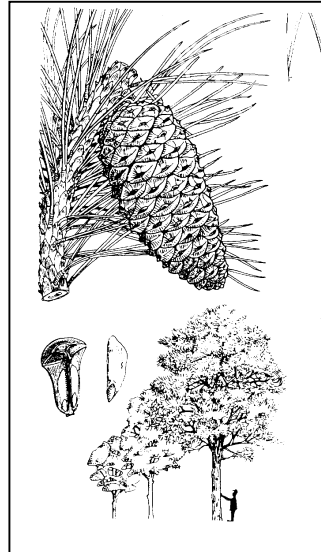

Esquema de la màquia amb predomini del garric, el lentiscle, l'arçot i algun pi blanc

És la vegetació potencial que s'estendria pràcticament per tot arreu del municipi de Calafell, llevat de les platges, aiguamolls, alguns obacs i marges de rambles. A causa d'una degradació al llarg de milers d'anys de presència humana en el territori, que s'ha traduït en nombroses tales, ruptures, incendis, pasturatge i erosió de la terra, tan sols ens han pervingut retalls en males condicions de desenvolupament d'aquesta comunitat vegetal.

En condicions naturals, després de molts anys sense alterar-se, presentaria un estrat arbòri no gaire alt ni dens, d'entre quatre i deu metres d'alçada, integrat per una barreja de pi blanc (*Pinus halepensis*), amb molta diferència l'arbre més abundant al nostre terme municipal, i la carrasca (*Quercus rotundifolia*), molt semblant a l'alzina però una mica més petita i de fulles més reduïdes, arrodonides i grisenques, antigament més abundant que a l'actualitat. Al llarg d'aquest itinerari encara es poden observar alguns peus d'aquest darrer arbre.

Sota els arbres es desenvoluparia un nivell arbustiu d'uns 2-3 m, dens i atapeït, integrat per moltes espècies. Generalment presenten fulles dures, lluent, petites, estretes o arrodonides, adaptades a la manca d'aigua típica d'algunes èpoques de l'any del nostre clima. Les diverses espècies que apareixen van florint i fructificant de manera esglaonada al llarg de tot l'any. Les flors són sovint petites, verdoses o blanques, agrupades en inflorescències, i pol·linitzades per petits insectes. Els fruits acostumen a ser petits, arrodonits, vermells o negres, i generalment són disseminats pels diversos ocells que sovintegen aquestes formacions boscoses.

Aspecte del pi blanc, amb detall de la pinya i la bràctea mare i la llavor alada

LA MÀQUIA D'OLIVERA I MARGALLÓ (2)

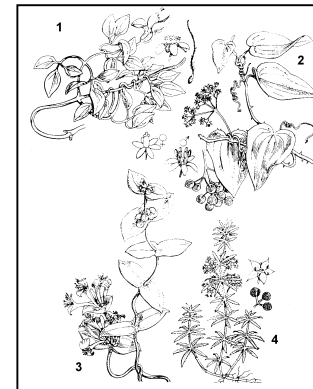
Entre els arbusts domina el lentiscle (*Pistacia lentiscus*), de fulles compostes i aromàtiques; el garric (*Quercus coccifera*), amb glans grans i fulles lluent i espinoses; i el margalló (*Chamaerops humilis*), l'única palmera espontània a la regió mediterrània. Entre aquestes espècies, també apareixen l'aladern (*Rhamnus alaternus*), de fulles arrodonides; l'arçot (*Rhamnus lycioides*), amb fulles estretes i toves i branques espinoses; el càdec (*Juniperus oxycedrus*), de fulles aciculars i rígides; l'ullastre o olivera borda (*Olea europaea* v. *sylvestris*); l'aladern de fulla estreta (*Phyllirhea angustifolia*), de fulles oposades com l'ullastre, però verdes al revers; i el garrofer (*Ceratonia siliqua*), amb fulles grans i compostes i fruits negrosos molt característics.

Algunes espècies de la màquia, amb detalls de les flors i els fruits:
1.- Garric; 2.- Lentiscle; 3.- Margalló; 4.- Ullastre

És característica d'aquesta comunitat un cert nombre d'espècies enfiladisses que es desenvoluparien entre els diversos arbusts existents. Hi destaquem l'esparreguera salvatge (*Asparagus acutifolius*); la mareselva o lligabosc (*Lonicera implexa*); la roja (*Rubia longifolia*), amb fulles que surten de quatre en quatre o de sis en sis; l'arítjol (*Smilax aspera*), que recorda l'heura, però amb fulles amb cercells i marges espinosos; i la ridorta (*Clematis flammula*), de fulles oposades molt dividides.

L'estrat herbaci, degut a l'alta densitat de la cobertura vegetal que existeix, es troba poc desenvolupat. Només apareixen algunes herbes a les clarianes o als marges de la màquia. Tan sols destacarem el llastó (*Brachypodium retusum*), gramínia molt ramificada de fulles petites, present també en moltes altres comunitats, i una petita herba anomenada càrex (*Carex hallerana*), present també a les brolles de romaní.

Algunes de les espècies enfiladisses:
1.- Ridorta; 2.- Arítjol; 3.- Lligabosc; 4.- Roja

Per desenvolupar-se, la màquia necessita un sòl relativament important, d'un gruix suficient per permetre que les arrels dels arbusts puguin trobar aigua durant tot l'any. El típic sòl mediterrani és una terra vermella pedregosa, rica en argiles. A les vessants de les muntanyes, pràcticament ha desaparegut degut a l'erosió al llarg dels segles.

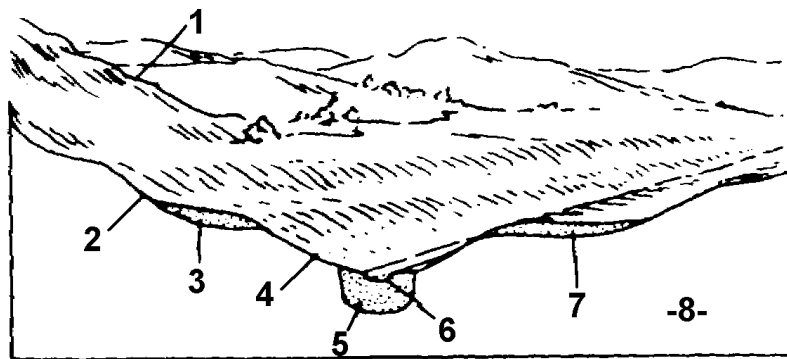
EL TORRENT DE MONTPAÓ (1)

Les valls i planes litorals d'aquesta zona estan cobertes de terrenys poc compactes d'una coloració més o menys vermellenca. Es tracta de dipòsits molt recents sedimentats durant el període Quaternari (que comprèn *tan sols* el darrer milió d'anys), provinents de l'erosió d'antics sòls vermells de les vessants de les muntanyes.

La terra és rogenca, formada principalment per argiles, i, per tant, relativament fèrtil per poder conrear. Entre les argiles hi ha fragments més o menys petits de roques calcàries. Cal destacar l'existència d'una crosta calcària, capa endurida que es desenvolupa entre mig i un metre de fondària per la precipitació de carbonat càlcic, i que arriba a formar una crosta compacta i gruixuda. Les arrels dels arbres i arbusts difícilment la travessen. Als camps de conreu s'ha de trencar perquè les arrels puguin aprofundir i arribar a les capes del terreny més humides. Els marges de les terrasses estan formats quasi exclusivament pels fragments d'aquesta capa estreta del sòl.

Tots els torrents que travessen les planes baixes del nostre territori circulen encaixats, enfonsats. En el cas del torrent de Montpaó, discorre uns cinc metres per sota el nivell de la vall, i està franquejat per dues parets quasi verticals, que s'han produït per l'erosió de les riuades, sovint violentes, típiques del nostre clima mediterrani, que principalment patim durant la tardor.

Els torrents han estat tradicionalment aprofitats com a llocs de pas per unir la costa amb les planes interiors. En concret, el torrent de Montpaó servia per unir Calafell amb l'interior abans que es construïssin les carreteres de la Cobertera i la del coll de Calafell. Abans de la construcció d'aquesta última, l'accés al Vendrell es feia a través d'un camí que, sortint del poble pel carrer de Torredembarra, anava a trobar un camí que unia Sant Salvador amb el nucli del Vendrell.

Esquema de la vall d'un torrent: 1.- turó; 2.- pendent; 3.- terrassa de grava; 4.- fons de la vall (tàlveg); 5.- al·luvions (dipòsits sedimentaris); 6.- llit del torrent; 7.- terrassa de roca; 8.- llit de roca.

EL TORRENT DE MONTPAÓ (2)

Detall d'una branca d'alzina carrasca

A les terrasses dels barrancs hi ha unes condicions microclimàtiques especials: no hi ha tanta insolació, l'aigua es conserva més temps, les temperatures són més suaus i els ramats no hi pasturen amb tanta freqüència. Això fa que la vegetació en elles sigui més impenetrable i exhuberant. Com a conseqüència de tot això, en elles troben refugi un cert nombre d'animals salvatges i també espècies vegetals molt rares o inexistents en altres indrets.

Hi són freqüents les alzines carrasques (*Quercus rotundifolia*), arbres de fulles perennes, petites i grisenques, amb glans, que maduren a la tardor. En altres llocs del terme municipal és una espècie rara, però uns pocs centenars d'anys abans cobria totes les vessants i les planes de la zona. Els incendis, la pastura i les explotacions agràries van reduir i fer desaparèixer la gran majoria d'aquests boscos, dels quals tan sols queden alguns arbres conservats en indrets aïllats.

També hi ha roures (*Quercus cerrioides*), arbres relacionats amb les alzines, però amb fulles més grans, lobulades i dentades que cauen a la tardor. És curiós el fet que els roures són propis de climes temperats humits, més plujosos que el nostre, i que, curiosament, aquí sobreviuen refugiats en aquestes terrasses que pràcticament assoleixen el nivell del mar. Es tracta d'una espècie que s'hauria de conservar i protegir rigorosament a la zona.

Entre els arbres anteriors hi podem trobar diversos arbusts espinosos que formen una bardissa compacta i difícil d'obrir, com per exemple l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*) amb fulles compostes espinoses i fruits comestibles anomenats móres, un roser salvatge (*Rosa sempervirens*) i l'anomenat arc blanc o de tanques (*Crataegus monogyna*), de fulles petites, molt retallades, i amb un fruit com una pometa petita. Més rara és la murtra (*Myrtus communis*), esporàdica en certs punts de la muntanya del Comú.

També, si ens hi fixem bé, distingirem l'existència d'alguns arbres fruiters que creixen de manera natural en aquestes terrasses. Hi ha pomeres (*Pyrus malus*), pruneres (*Prunus domestica*), ametllers (*Prunus dulcis*), oliveres (*Olea europaea*), garrofers (*Ceratonia siliqua*) i, fins i tot, alguna noguera (*Juglans regia*) i avellaners (*Corylus avellana*).

Branquilló de roure cerriode i detall de la gla